

Kroniek Algemeen

NTBR 2016/29

De kroniek algemeen opent met de aankondiging van twee Nijmeegse promoties: over de eenzijdige rechtshandeling en over levering en verpanding van toekomstige goederen. Vorig jaar vierde de Europese verordening instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten haar tweede lustrum – een Engelse bundel brengt verslag uit. In hoeverre komt de common law van landen als Australië, Canada en Nieuw Zeeland overeen met – of wijkt deze af van – die van Engeland? In de vorige kroniek kwam de convergentie van deze stelsels aan de orde, thans is de divergentie aan bod. Aan de Universiteit van Amsterdam sprak Chantal Mak haar inaugurele rede uit over rechtvaardigheid door Europees privaatrecht. Behalve de twee proefschriften van de Radboud Universiteit is er nog een Nijmeegse productie over volmacht, terwijl een congres in Edinburgh in een bundel over informatieverplichtingen resulteerde. Asbest stond de afgelopen maanden op verschillende wijzen in het nieuws. De kroniek wordt afgesloten met aandacht voor het privaatrecht van de toekomst, enige publicaties in het Engels – of in het Nederlands door niet-Nederlanders – over Nederlands recht en een nieuw(e) (naam voor een) tijdschrift voor ondernemingsrecht.

1. Inleiding

De eenzijdige rechtshandeling en de levering en verpanding van toekomstige goederen zijn beide kernleerstukken van het privaatrecht. De kroniek algemeen vangt deze maand aan met de aankondiging van twee Nijmeegse promoties over deze leerstukken: Charlotte Spierings schreef een dissertatie over de eenzijdige rechtshandeling (nr. 2) en Ben Schuijling promoveerde op de levering en verpanding van toekomstige goederen (nr. 3). Weinig Europese regelingen zijn in het bedrijfsleven zo omstreken als de Europese verordening instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten. Vorig jaar vierde de verordening haar tweede lustrum. Dat was aanleiding voor een conferentie, waaruit een publicatie resulteerde (nr. 4). Dat de *common law* in de Verenigde Staten afwijkt van die in Engeland is bekend. Maar hoe staat het met *common law* stelsels als die van Australië, Canada en Nieuw Zeeland: verkeren die dankzij het Britse Gemenebest dichterbij het Engelse moederland? Lag de vorige maand de nadruk op convergentie, ditmaal is het bij dit thema de divergentie die centraal staat (nr. 5). Dankzij de introductie van de mogelijkheid om aan de Hoge Raad prejudiciële vragen voor te leggen, geniet dit

verschijnsel in ons land de nodige belangstelling – zie *NTBR* 2016/4, p. 27 – , waaraan nog kan worden toegevoegd dat Elsemieke Daalder en Ruben de Graaff (Leiden) op 8 april jl. – bij gelegenheid van de voorjaarsvergadering van de *Vereniging voor burgerlijk recht* – voor hun in de *NTBR*-aankondiging genoemde *Ars Aequi*-publicatie van een jaar tevoren door juryvoorzitter Carla Klaassen de *VBR*-publicatieprijs 2015 kregen uitgereikt. Meer bekend dan 'onze' prejudiciële vragen zijn de vragen die worden voorgelegd aan het Europese Hof. Daarover handelt een – in een volgende kroniek aan te kondigen – themanummer van de *German law journal*. We waren u nog één rede van een van de gezusters Mak verschuldigd: die van Chantal over rechtvaardigheid door Europees privaatrecht (nr. 6).

Op de *VBR*-vergadering van 8 april waar de zojuist bedoelde prijs werd uitgereikt, stond digitaal privaatrecht centraal. Inleidingen werden verzorgd door vier promovendi: Anna Berlee (Tilburg) over 'verstrengelde software en hardware; over de opkomst van overdraagbare zaken', Emil Verheul (Groningen) over 'art. 3:86 BW en internetaankopen', Stefan Kulk (Utrecht) over 'de onzekere toekomst van de hyperlink' en Eline Verhage (Leiden) over 'ADR en ODR en digitalisering rechtspraak'.

De *VBR*-vergadering kan worden gezien als een opmaat tot de deze maand te houden jaarvergadering van de Nederlandse Juristen-Vereniging. In Haarlem zal ook de *NJV*, op 10 juni, over digitalisering vergaderen. Op de agenda staan preadviezen over de privacyaspecten door Lokke Moerel en Corien Prins (Tilburg), strafrecht door Mireille Hildebrandt (Brussel, Nijmegen), privaatrecht door Eric Tjong Tjin Tai (Tilburg) en bestuursrecht door Gerrit-Jan Zwenne en Aernout Schmidt (Leiden). Anders dan in het verleden zijn de preadviezen – in digitale (!) vorm – ruimschoots tevoren in omloop gebracht. Voor een voorbeschouwing zij verwezen naar de aankondiging in het *Nederlands Juristenblad*.

Vrijwel geen maand gaat er voorbij of ons Oxbridge aan de Waal levert wel een fraai gebonden Engelstalige verzamelbundel af, ditmaal over volmacht, waar de gemeenschappelijke expertise van Danny Busch en de Schotse Laura MacGregor borg voorstaat (nr. 7). Laura MacGregor was ook een van de organisatoren van het *ius commune* congres van 2014 te Edinburgh waar de *workshop* van de sectie contractenrecht gericht was op informatieverplichtingen (nr. 8). Daarnaast stond asbest de afgelopen maanden meermalen in het nieuws (nr. 9). We sluiten af met aandacht voor het privaatrecht van de toekomst (nr. 10), publicaties in het Engels over Nederlands recht (nr. 11) en een nieuw – nu ja, nieuw – tijdschrift voor ondernemingsrecht (nr. 12).

Ik was deze maand als redacteur en auteur betrokken bij de vijfde editie van de in nr. 11 onder (a) aangekondigde *Introduction to Dutch law*.

¹ Citeerwijze: E.H. Hondius, 'Kroniek Algemeen', *NTBR* 2016/29, afl. 6. Prof. mr. E.H. Hondius is hoogleraar Europees privaatrecht, Universiteit Utrecht.

2. De eenzijdige rechtshandeling

Op 30 maart jl. promoveerde Charlotte Spierings, oud-redactiesecretaris van dit blad, op een studie naar de eenzijdige rechtshandeling. Zij deed dat aan de Radboud Universiteit bij Steven Bartels. De dissertatie is bij Wolters Kluwer uitgegeven in de serie Onderneming en recht. Niet alleen Nederlands recht komt aan bod, dat geldt ook voor Duits en Engels recht. Belgisch en Frans recht inzake de eenzijdige rechtshandeling worden niet behandeld, maar die stelsels zijn al besproken in de Leuvense dissertatie van Caroline Cauffman.

De categorie eenzijdige rechtshandelingen bestaat uit enerzijds gerichte en anderzijds ongerichte eenzijdige rechtshandelingen. Het Duitse en Engelse recht kennen vergelijkbare indelingen, welke evenwel niet voor overneming in aanmerking komen. Tot de gerichte eenzijdige rechtshandelingen behoren aanbod, herroeping, bevestiging, bekrachtiging, ontbinding, vernietiging, toestemming, opzegging van overeenkomsten, opzegging van beperkte rechten, verrekeningsverklaring, volmachtverlening, uitloving, aanvaarding of verwerping van een aanbod en aanzegging in de zin van art. 3:57 BW. Onggerichte eenzijdige rechtshandelingen zijn de uiterste wilsbeschikking, de 403-verklaring, derelictie, besluit van een rechtspersoon, oprichting van een rechtspersoon, splitsing in appartementsrechten, verwerping of aanvaarding van een legaat of een nalatenschap, afstand van huwelijksgemeenschap en ongedaanmaking wettelijke verdeling van een nalatenschap.

Op gerichte eenzijdige rechtshandelingen moeten in beginsel dezelfde regels als op contracten worden toegepast. Voor ongerichte eenzijdige rechtshandelingen gelden andere regels. Zo is de dwalingsregeling van art. 6:228 BW analogisch op gerichte eenzijdige rechtshandelingen van toepassing, maar in beginsel niet op ongerichte eenzijdige rechtshandelingen. De belangrijkste bevinding van de auteur is dat niet zozeer eenzijdige rechtshandelingen tegenover meerzijdige rechtshandelingen staan, maar dat er een scheidslijn is tussen enerzijds meerzijdige en gerichte eenzijdige rechtshandelingen en anderzijds ongerichte eenzijdige rechtshandelingen.

Gefundenes Fressen? Wellicht, maar dat geldt niet voor de rechtsvergelijkende beschouwingen over de herroepelijkheid van het aanbod c.q. *consideration*, de 403-verklaring, de trust, die alle de moeite van het lezen waard zijn. Zo besteedt de auteur aandacht aan de vraag hoe andere stelsels dan het Engelse toch ook *consideration*-achtige eisen stellen aan de afdwingbaarheid van een belofte en ziet zij een mogelijkheid om tegemoet te komen aan het Duitse probleem dat iemand andermans rechtspositie beïnvloedt zonder dat die persoon daarin wordt gekend.

(Caroline Cauffman, *De verbindende eenzijdige belofte*, diss. Leuven, Antwerpen: Intersentia 2005, 952 p.; C. Spierings,

De eenzijdige rechtshandeling, diss. Nijmegen, Deventer: Wolters Kluwer 2016, 485 p.)

3. Levering en verpanding van toekomstige goederen

Ruim een week na Charlotte Spierings promoveerde aan de Radboud Universiteit Ben Schuijling. Hij deed dat bij Dennis Faber en Rick Verhagen, op een studie over *levering en verpanding van toekomstige goederen*. Schuijling is zo bescheiden aan te geven dat zijn werk slechts enkele rechtsvergelijkende opmerkingen bevat, maar daarmee doet hij zichzelf geen recht. In elk geval gaat het rechtshistorisch de diepte in.

De levering bij voorbaat van toekomstige goederen is volgens de auteur een spilfiguur in het goederenrecht. In de praktijk wordt zij vooral benut bij verpanding bij voorbaat van toekomstige goederen. De laatste eeuw heeft het Nederlandse recht zich, eerst in de rechtspraak, dan in het nieuwe Burgerlijk Wetboek (art. 3:97) en vervolgens weer in de rechtspraak, ontwikkeld van een principiële afkeer naar een fundamentele erkenning van deze figuur. Toch bestaan er nog diverse beperkingen en onzekerheden. Art. 3:239 lid 1 BW beperkt de stille verpanding van toekomstige vorderingen tot vorderingen die rechtstreeks zullen worden verkregen uit een reeds bestaande rechtsverhouding. Onzekerheid is er over de mogelijkheden om toekomstige aandelen in kapitaalvennootschappen bij voorbaat te leveren.

Achtereenvolgens bespreekt Schuijling in hoofdstuk 2 de ontwikkeling in historisch-vergelijkend perspectief ('afkeer in wetgeving en rechtspraak'), in hoofdstuk 3 toekomstige goederen als object van de levering of verpanding, in hoofdstuk 4 de grenzen, het rechtskarakter en de rechtsgevolgen van de levering bij voorbaat, in hoofdstuk 5 de levering en verpanding bij voorbaat van bepaalde typen goederen en in hoofdstuk 6 de samenloop van aanspraken op het bij voorbaat geleverde goed. Hoofdstuk 7 bevat de samenvatting en bevindingen.

Lezenswaardig zijn de rechtsvergelijkende en – historische gedeelten van het boek. Zo heeft het Franse en Belgische zekerhedenrecht zich voornamelijk ontwikkeld door wettelijk ingrijpen. In Duitsland is de geanticipeerde overdracht gerechtelijk erkend. Daarentegen maakt Engels recht onderscheid tussen *common law* en *equity*. Naar *common law* volgt uit *Lunn v Thornton* (1845) dat goederen die na de overdracht tot zekerheid zijn verkregen hier niet onder vallen. Maar in *Holroyd v Marshall* (1862) is naar *equity* recht de *floating charge* ontwikkeld. Naar Nederlands recht zullen *Fijn van Draat* (1933) en *Sio* (1953) voor de oudgedienden nog bekende arresten zijn.

(Ben Schuijling, *Levering en verpanding van toekomstige goederen*, diss. Nijmegen, Deventer: Wolters Kluwer 2016, 495 p.)

4. De rechten van de vliegende consument

Op 17 februari 2015 was het tien jaar geleden dat de Europese verordening 261/2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten in werking trad. Bij gelegenheid van dit jubileum vond aan het Brugse Europa College in samenwerking met de Universiteit van Oxford een conferentie plaats. Onder redactie van Michael Bobek (Brugge) en Jeremias Prassl (Oxford) verschenen de inleidingen onlangs in druk. Dat gebeurde in de reeks *EU law in the member states*, waarin eerder de bundel *Viking, Laval and beyond* onder redactie van Bobek en Prassl plaatsvond (zie *NTBR* 2015/19, afl. 5, p. 137).

De bundel telt, na een inleiding door de beide redacteuren (p. 1-21), drie delen. In deel I worden in vijf hoofdstukken de Europese perspectieven geschetst. Deel II bevat een elftal nationale rapporten. In deel III zijn vier afsluitende bijdragen bijeengebracht.

In deel I neemt Jiří Malenovský (Luxemburg), rechter in het Europese hof, de verdediging op zich van de luchtvaart-jurisprudentie van het hof, in het bijzonder inzake de relatie tussen de verordening en het Verdrag van Montréal. Met betrekking tot het eerste thema neemt de auteur *ex parte* IATA (C-344/04), *Sturgeon* (C-402/07), *Nelson* (C-581/10), *Walz/Clickair* (C-63/09) in bescherming. Inzake bijzondere omstandigheden verdedigt hij *Wallentin* (C-549/07), het nooit uitgesproken *Kramma* (C-209/37) en *Eglkitis* (C-294/10). Voor het overige bestrijdt deze rechter de kritiek op *Sturgeon* (p. 25-45). Frank Benyon (Fiesole) wijst op de consumentenbescherming in de transportsector (p. 47-55). David McClean (Sheffield) schetst de botsing van twee *mind-sets*, een internationale en een Europese (p. 57-64). John Balfour (Londen) meent dat de rechtspraak van het Europese hof inzake verdragen fundamenteel onjuist is (p. 65-73). Silvia Ferreri (Turijn) tenslotte wijst op mogelijke conflicten in de luchtvaartsector van de toekomst tussen nationale rechten en het Europese hof (p. 75-84).

De nationale rapporten zien op de Benelux (Pablo Mendes de Leon en Wouter Oude Alink, beiden Leiden, p. 103-116), Bulgarije (Alexander Kornezov, Sofia, p. 117-130), Duitsland en Oostenrijk (Irena Gogl-Hassanin, Wenen, p. 87-102), Estland (Tatjana Evas, Bremen, en Silvia Ustav, Tallinn, p. 145-159), Frankrijk (Fabien Le Bot, Brussel, p. 161-172), Italië (Laura Pierallini, Rome, p. 173-185), Polen (Krystyna Kowalik-Bańczyk, Warschau, p. 187-204), Tsjechië en Slowakije (Kristián Csazh, Kosiče, p. 131-144) en het Verenigd Koninkrijk (Benjamin Jones, Oxford, p. 145-159), terwijl Brian Havel en John Mulligan, beiden Chicago, schrijven over 'Extraterritorial application: exporting European consumer protection standards', p. 239-256).

In het derde deel signaleert Sacha Garben (Brussel) de hoge mate van onvrede bij luchtvaartmaatschappijen met de

Luxemburgse rechtspraak, die heeft geleid tot grootschalige weigering om veroordelingen na te leven (p. 259-294). Joasia Luzak (Amsterdam) verbaast zich over het feit dat in de Europese luchtvaartsector nog zo weinig harmonisatie is bereikt (p. 295-323). Jeremias Prassl (Oxford) daarentegen wijst enerzijds op de bijdrage van de verordening aan consumentenbescherming en anderzijds – wederom – op de onvrede hiermee van de industrie (p. 325-342). Michal Bobek (Brugge) ten slotte ziet in de naaste toekomst een effectiever handhaving van de verordening (p. 343-360).

(Jeremias Prassl, Michael Bobek (red.), *Air passenger rights/Ten years on*, Oxford: Hart 2016, 380 p.)

5. Common law: divergenties in het privaatrecht

Eens in de twee jaar komen academici uit *common law* stelsels bijeen om zich in soms exotische oorden bezig te houden met het uiteenlopen – en soms ook convergeren – van hun rechtsstelsels op het gebied van het verbintenisrecht. Twee jaar geleden vond deze happening plaats te Singapore. Van een eerste bundel – over convergentie – die hieruit resulteerde bracht ik verslag uit in *NTBR* 2016/19, afl. 5. Thans vestig ik de aandacht op een tweede bundel, ditmaal over *divergentie*. Let wel: de geadresseerden van deze bundel zijn doorgewinterde *common law* juristen, die vanaf *Slade's case* (1602) het hele repertoire aan *leading cases* beheersen. Vandaar ook de vraag 'Why diverge' die de redacteuren Andrew Robertson en Michael Tilbury (Melbourne) in het openingsopstel opwerpen (p. 1-8).

Deze zelfde Andrew Robertson gaat in zijn 'Proximity: divergence and unity' na hoe het vereiste van *proximity* voor aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad in een periode van 25 jaar als God uit Jorwerd uit het Australische recht verdwenen is (p. 9-35). Louise Bélanger-Hardy (Ottawa) gaat in haar opstel 'Canada's common law, Quebec's civil law and the threshold of actionable mental harm following tortious conduct' na in welke mate *civil law* rechters in Québec in de *common law* inspiratie hebben gezocht voor de beoordeling van vorderingen tot vergoeding van ideële schade (p. 37-50). Sarah Green en Paul Davies (Oxford) zoeken in hun 'Pure economic loss and defective buildings' naar een verklaring voor het feit dat op het punt van zuiver economische schade het Engelse recht zo conservatief is. Zij komen met een verrassende visie, te weten dat 'the overcrowded island over which it's revered but infamously scarce court resources must preside leads to a default tendency to limit, rather than to expand, litigation opportunities' (p. 51-67).

In 1941 stelde William Prosser (*Handbook of the law on torts*) dat 'there is perhaps no more impenetrable jungle in the entire law than that which surrounds the word "nuisance"'. Nergens voor nodig, zegt J. W. Neyers (Western Ontario) in zijn bijdrage 'Divergence and convergence in the tort of public nuisance', waarin Canadees en Engels recht worden vergeleken (p. 69-93). De *common law* is een paradijs voor

vorderingen wegens *libel* en *slander*. Het internet heeft de mogelijkheden voor smaad en laster nog aanzienlijk uitgebreid, zoals Robert Ribeiro (Hong Kong) aantoonde in zijn 'Defamation on the internet' (p. 95-107). Wij zijn geneigd te denken dat ons begrip *independent contractor* wel aan het Engelse recht zal zijn ontleend. Dat is niet het geval. De *common law* kent deze figuur niet, in Engeland noch in Australië. Wel wordt bij wege van uitzondering een *non-delegable duty of care* aangenomen. Neil Foster (Newcastle NSW) bericht er van in zijn opstel 'Convergence and divergence: the law of non-delegable duties in Australia and the United Kingdom' (p. 109-134).

Tot voor kort was de *common law* buitengewoon terughoudend bij het accepteren van boetebedingen. De laatste tijd is hier enige verandering in gekomen – zie *Cavendish Square Holding v Talal El Makdessi* [2015] *Weekly law reports* (D) 439, [2015] *UKSC* 67 en *ParkingEye v Beavis*, [2015] *EWCA Civ* 402. Een uitzondering is al veel langer Australië. Sirko Harder (Sussex) onderzoekt in zijn opstel 'The scope of the rule against contractual penalties: a new divergence' waar dit aan ligt: aan een onjuiste redenering van de hoogste Australische rechter, aldus Harder: 'The High Court based its decision solely on a brief excursus into legal history and eschewed any engagement with policy considerations. This methodological flaw undermines the persuasiveness of the decision and may hamper its interpretation' (p. 135-157). Robert Stevens (Oxford) onderzoekt in 'Rights restricting remedies' de verklaring voor de uiteenlopende uitspraken in *The Achilles* [2009] 1 *AC* 61 (*House of Lords*) en *Andrews v Australia and New Zealand Banking Group*, 247 *CLR* 205 (p. 159-178). Zoë Sinel (Western Ontario) onderzoekt hoe het mogelijk is dat de ca. 40 *common law* van de wereld zo op elkaar lijken. Haar verklaring in 'The methods and madness of unjust enrichment' is dat dit ligt aan de wijze van redeneren en de onderliggende filosofie. Zij illustreert dit aan de hand van het leerstuk van de ongerechtvaardigde verrijking (p. 179-199).

Tussendoor een raadseltje: waar komt de navolgende wetsbepaling vandaan:

'Where a person lawfully does anything for another person, or delivers anything to him, not intending to do so gratuitously, and such person enjoys the benefit thereof, the latter is bound to make compensation to the former in respect of, or to restore, the things so done or delivered.'

Om de lezer op weg te helpen voeg ik toe dat deze wettelijke regeling bijna anderhalve eeuw oud is en van toepassing is op nagenoeg een kwart van de wereldbevolking. Het betreft inderdaad de *Indian contract act 1872*, die behalve in India geldt voor Bangladesh, Brunei, Maleisië, Myanmar, Pakistan en Tanzania. Deze wet is voorbereid in Londen en alle voorschriften kunnen worden herleid tot Engelse jurisprudentie. Op één bepaling na en dat is het geciteerde artikel. Er is wel op gespeculeerd dat het begrip zaakwaarneming er aan ten grondslag zou liggen, maar Alvin See (Singapore) heeft een

voorkeur voor ongerechtvaardigde verrijking als basis. Dat neemt niet weg dat doctrine en rechtspraak er nog een hele klus aan zullen hebben om dit tot een consistent leerstuk uit te werken (p. 201-224).

Erika Chamberlain (Western Ontario) vergelijkt het Canadese en het Australische recht op het punt van fiduciaire betrekkingen, met name bij bescherming tegen seksueel misbruik bij geneeskundige behandeling (p. 225-244). Man Yip (Singapore) onderzoekt het verschil tussen Engeland en Singapore op het gebied van de *resulting trust* en *advance-ment* (245-270). Robyn Honey (Murdoch) signaleert dat het leerstuk van *undue influence* naar Engels en Australisch recht aanzienlijk uiteen is gaan lopen (p. 271-292). Graham Virgo (Cambridge) komt voor deze stelsels tot eenzelfde bevinding op het punt van *unconscionability* (p. 293-320). Stephen Smith (McGill) schetst het onderscheid tussen *specific rulings* ('it is this day adjudged and ordered that the defendant John Jones, before 1 o'clock in the afternoon of Jan. 1, 2015, pull down and remove the structure located ...') en *impersonal judgments* ('It is this day adjudged that the plaintiff shall recover \$ 100 from the defendant') (p. 321-342). Een bundel voor fijnproevers.

(Andrew Robertson, Michael Tilbury (red.), *Divergences in private law*, Oxford: Hart 2016, 350 p.)

6. Justice through European private law: Mak3.0

De trilogie is voltooid. Eerder konden in deze kroniek de inaugurele redes van Elaine (*NTBR* 2015/42, p. 285) en Vanessa Mak (*NTBR* 2015/37, p. 250) worden aangekondigd, ditmaal is hun drielingzusje Chantal aan de beurt. Op 19 februari sprak deze haar inaugurele rede aan de Universiteit van Amsterdam uit. De titel luidde *Justice through European private law*. Dient een vrouw haar samenlevingspartner te informeren dat zij haar relatie met een andere man niet heeft beëindigd? De Hoge Raad meent van wel en verbindt hieraan de gevolgtrekking dat de man het – voor de vrouw zeer gunstige – samenlevingscontract mocht beëindigen (*ECLI:NL:HR:2014:416*). In haar rede analyseert Mak aan de hand van de gedachten van Ronald Dworkin hoe de rechter in Europa met deze casus omgaat. Daarbij komt als aap uit de mouw dat man en vrouw bijna twintig jaar hadden samengeleefd en drie kinderen hadden. In 2003 hadden zij enige serieuze gesprekken over voortzetting van de samenleving en sloten zij het genoemde contract. Is dit nu iets voor het recht om zich mee bezig te houden?

Een tweede illustratie is de Engelse zaak Jodie en Mary, waar een ziekenhuis tegen de wil van de ouders toestemming voor een operatie van een Siamese tweeling vroeg – en kreeg (zie I. McEwan, *The Children Act*, Londen: Jonathan Cape, 2014). Dit doet recht aan de Britse conceptie van recht zoals deze bij gelegenheid van de inauguratie van het *UK Supreme Court* in 2009 werd uitgedrukt door de *Poet Laureate* Andrew Motion:

'Here Justice sits and lifts her steady scales
 Within the Abbey's sight and Parliament's
 But independent of them both. And bound
 By truth of principle and argument.
 A thousand years of judgment stretch behind –
 The weight of rights and freedoms balancing
 With fairness and with duty to the world:
 The clarity time-honoured thinking brings.'

Dan verlegt zij de focus naar het Europese Hof van Justitie, in het bijzonder naar de Aziz-zaak (C-415/11) en tenslotte komen de fundamentele rechten aan bod. Hetgeen leidt tot de navolgende conclusie: 'While judges should not interfere in questions of personal morality, they may be required to acknowledge the implications of a society's political morality for a specific private legal dispute'.

(Chantal Mak, *Justice through European private law*, inaugurele rede Universiteit van Amsterdam 2016, 21 p.)

7. Agency law in commercial practice

Bijna geen maand gaat voorbij of in het Nijmeegse wordt door de dynamische hoogleraar Danny Busch een nieuw boek bezorgd. Mooi in het kaft, in goed verzorgd Engels, prachtig uitgegeven en meestal over een thema van financieel recht. Meestal, niet steeds. Thans is het onderwerp de volmacht in de handelwereld. Mederedacteuren van Busch zijn de Schotse Laura Macgregor en de Nieuwzeelander Peter Watts.

In hun Inleiding in deel I wijzen de drie redacteuren erop dat wij de laatste vijf jaar niet hebben te klagen over literatuur op het gebied van de volmacht. Bowstead en Reynolds, Munday, Tan, Fridman, Macgregor en Dal Pont zijn enkele boeken over de volmacht uit de *common law* traditie (p. 3-14).

Na de Inleiding volgen twaalf hoofdstukken verdeeld over vijf andere delen. Deel II telt vijf hoofdstukken. Thomas Krebs (Oxford) 'Ratification' oftewel bekrachtiging (p. 17-34). Deborah DeMott (Duke) gaat in 'The poseur as agent' nader in op 'actors who hold themselves out as agents but who are not' (p. 35-54). Francis Reynolds (Oxford) schrijft over 'Unidentified principals in common law', zoals deze voor het eerst zijn vermeld in de Amerikaanse *Restatement (third)* (p. 55-68). Gerald Fridman (Ontario) behandelt de typisch Engelse figuur van de 'undisclosed principal', in het bijzonder in relatie tot de 'sale of goods' (p. 69-82). Ook Sebastian Kortmann (Nijmegen) en Jeroen Kortmann (Amsterdam) gaan in op de 'Undisclosed indirect representation – protecting the principal, the third party, or both?' en betrekken daarbij de *Unidroit Principles, PECL en DCFR* (p. 83-94).

Deel III bevat twee hoofdstukken over volmacht in het vennootschapsrecht. Peter Watts werpt de vraag op: 'Directors as agents – some aspects of disputed territory' (p. 97-117). Ook Wee Meng-Seng en Tan Cheng-Han (Singapore) bespre-

ken een bijzondere vorm van volmacht: 'The agency of liquidators and receivers' (p. 119-137).

Deel IV telt drie hoofdstukken. Danny Busch (Nijmegen) weet een verbinding te leggen tussen zijn twee voornaamste interesses: volmacht en financiële dienstverlening (p. 141-175). Ook Gerard McMeel (Manchester) betreft deze twee onderwerpen op elkaar, maar dan in het bijzonder bij 'retail distribution of financial products' (p. 177-199). Laura Macgregor bespreekt een geheel nieuwe regeling in de *Insurance Act 2015*, die in augustus 2016 in werking zal treden. Het gaat hier om de rol van assurantietussenpersonen bij de totstandkoming van zakelijke verzekeringscontracten, in het bijzonder bij de waarschuwingplichten (p. 201-221). Ten slotte zijn er twee delen die elk één hoofdstuk beslaan. In deel V over de procedurele aspecten van volmacht schrijft Gino Dal Pont (Tasmanië) over 'powers of attorney, strictly speaking' (p. 225-244). En onder het hoofd internationale aspecten van de volmacht analyseert Janeen Carruthers (Glasgow) 'Commercial agency and the conflict of laws – what place for party autonomy' (p. 247-268).

(Danny Busch, Laura Macgregor, Peter Watts (red.), *Agency law in commercial practice*, Oxford: University Press 2016, 282 p.)

8. Informatieverplichtingen

In 2014 vond het jaarlijkse congres van de onderzoeksschool *ius commune* plaats te Edinburgh. Een van de vele workshops aldaar was die van de sectie contractenrecht, welke gewijd was aan contractuele informatieverplichtingen. Onder redactie van Ilse Samoy en Marco Loos zagen de inleidingen onlangs bij Intersentia het licht.

Sanne Jansen (Leuven) analyseert de verschillende verschijningsvormen van de ingebrekestelling en van de bijbehorende sancties naar Belgisch en Europees recht (p. 1-46). Johanna Waelkens (Leuven) vergelijkt de implementatie van het transparantiebeginsel in het Verenigd Koninkrijk c.q. België, Frankrijk en Nederland. Laatstgenoemde stelsels hebben dit beginsel in de algemene regelgeving geïntegreerd, terwijl het Verenigd Koninkrijk dat in separate wetgeving heeft gedaan (p. 47-72).

Johan Vannerom (Leuven) signaleert de steeds toenemende bescherming van de consument op financiële markten. Hij vraagt zich af of wij niet toe zijn aan een meer geschakeerde omschrijving van het begrip consument (p. 73-99). Ook Carien de Jager (Groningen) komt tot deze conclusie in haar bijdrage 'Who are you, investor: Mr Spock, Captain Kirk or somewhere in between?'. De conclusie luidt: 'investors are not as rational as Mr. Spock, but have more in common with Captain Kirk' – voor de oudere lezer: dit zijn twee figuren in de Amerikaanse *science fiction* televisieserie *Star Trek* (p. 101-121).

Joasia Luzak (Amsterdam) verbaast zich erover dat ondanks groeiende kritiek op informatieverplichtingen als de remedie van het consumentenrecht, de richtlijn consumentenrechten toch op deze voet is doorgegaan (p. 123-140). Gerard de Vries (Amsterdam) werpt dezelfde vraag op. Zijn conclusie is dat de introductie van een algemene informatieverplichting in de richtlijn consumentenrechten wel in overeenstemming is met Frans recht, maar niet met Duits, Engels en Nederlands recht en evenmin met de richtlijn consumentenkoop. Mooi is dat de auteur ons herinnert aan de klassieke vraag van Cicero in *De Officiis* of de koopman van Alexandrië, die graan exporteert naar het door hongersnood getroffen Rhodos, gehouden is de burgers van Rhodos ervan op de hoogte te brengen dat een hele met graan beladen vloot onderweg is naar het Griekse eiland (p. 141-155).

Mark Kawakami en Catalina Goanta (beiden Maastricht) tenslotte kozen voor hun bijdrage het volgende opschrift: 'Even lawyers are consumers: perceiving business attitudes in online contracts'. De titel duidt er niet direct op, maar het gaat om de bedenktijd in een verrassend aantal rechtsstelsels: naast de richtlijn consumentenrechten komen Japan, Nederland, Roemenië, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten aan bod (p. 157-183).

Het boek bevat geen trefwoordenregister; wel is een gedetailleerd inhoudsoverzicht opgenomen.

(Ilse Samoy en Marco Loos (red.), *Information and notification duties*, Antwerpen: Intersentia 2015, 185 p.)

9. Asbest

Sinds Plinius de oudere zijn de gezondheidsnadelen van asbest bekend. Twee millennia lang hebben de voordelen voor de praktijk evenwel zwaarder gewogen. Totdat ex-werknemers in de asbestindustrie in groten getale het leven lieten en het causale verband met de blootstelling aan asbest zonneklaar werd. Langs verschillende wegen wordt inmiddels compensatie toegekend. In ons land gaat dat via het Instituut asbestslachtoffers; de Vrije Universiteit onderzocht de werking hiervan. Elders wordt nog de rechtspraak ingezet, hetgeen in Engeland tot een *leading case* leidde.

(a) *Instituut asbestslachtoffers*

In het jaar 2000 kwam in ons land het Instituut Asbestslachtoffers (IAS) tot stand. In het boek *Perspectieven op het Instituut asbestslachtoffers* brengen Berber Laarman, August Van en Arno Akkermans verslag uit van hun *verkenning onderzoek naar het functioneren van het IAS*. Het doel van het IAS is slachtoffers of hun nabestaanden een laagdrempelige, snelle en zorgvuldige toegang te verschaffen tot een vergoeding, hun een juridische lijdensweg te besparen, en blijkt te geven van de maatschappelijke erkenning voor hun lijden. In de eerste vijftien jaar die het IAS bestond, hebben 6.250 mesotheliomslachtoffers er de weg naar weten te vinden.

Als bijzondere voorziening voor asbestslachtoffers heeft het IAS veel lof ontvangen, zowel nationaal als internationaal. Er is op het functioneren echter ook kritiek. In dit als onafhankelijk geëfficeerde onderzoek wordt de kritiek onderzocht en worden mogelijkheden verkend om de werkwijze van het IAS te verbeteren. Er is gesproken met alle bij het IAS betrokken partijen en met asbestslachtoffers. Ook is oriënterend onderzocht of kan worden geleerd van de praktijk van compensatie van asbestslachtoffers in het Verenigd Koninkrijk en in de Australische deelstaat New South Wales. Het onderzoek mondt uit in een bespreking van een aantal mogelijke punten van verbetering.

Waarom juist New South Wales, zal men zich na lezing van nr. 5 hierboven wellicht afvragen. Het antwoord is dat deze Australische deelstaat specifieke wetgeving over schadevergoeding van asbestslachtoffers kent. Het toeval wil dat ik zelf in deze staat woonachtig was – ik was er verbonden aan de Universiteit van Sydney – toen de mesotheliomramp er in 1990 ten volle aan het licht trad. Tijdens mijn verblijf vond het afscheid wegens zijn gezondheidstoestand plaats van de populaire gouverneur-generaal ('the people's Governor') van New South Wales, Sir David Martin. Er was een grote mensenmassa voor op de been, maar na de glorieuze autorit moest de magistraat direct naar het ziekenhuis, waar hij kort nadien – op 10 augustus 1990 – kwam te overlijden aan mesotheliom. In een vorige functie was hij opperbevelhebber van de Australische marine geweest en in die hoedanigheid had hij hoog opgegeven van de veiligheid van het asbest dat in de vloot was verwerkt en waarvan je wat hem betreft kon eten. De schok was groot en het zou mij niet verbazen – maar ik heb er geen onderzoek naar gedaan – als deze heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van een schadevergoedingsstelsel in deze staat.

(Berber Laarman, August Van, Arno Akkermans, *Perspectieven op het Instituut asbestslachtoffers/Een verkennend onderzoek naar het functioneren van het Instituut asbestslachtoffers (IAS)*, Den Haag: Boom 2016, 102 p.)

(b) *Carl Heneghan/Manchester Dry Docks*

In Engeland loopt de aansprakelijkstelling bij mesotheliom vooral via de rechter. Die heeft daar een hele reeks belangwekkende arresten aan gewijd. De laatste loot aan de boom is Carl Heneghan c. Manchester Dry Docks Ltd, een arrest van 15 februari 2016. De vader van eiser was overleden aan de blootstelling aan asbest bij zes opeenvolgende werkgevers. In eerste aanleg paste de rechter met toepassing van de regel neergelegd in *Fairchild v Glenhaven Funeral Services Ltd* [2003] 1 AC 32 het leerstuk van de proportionele aansprakelijkheid toe. Daarentegen stelde eiser dat de rechter elk van de werkgevers voor het geheel aansprakelijk had moeten stellen. In appel ging de *Court of Appeal* met de lagere rechter mee:

'The response of the law to the problem posed in a case where the scientific evidence does not permit a finding that the exposure attributable to a particular defendant

contributed to the injury is to apply the Fairchildexception. The factors identified in Fairchild for the application of this solution exist in the present case: (i) all the defendants concede their breach of duty; (ii) all increased the risk that the deceased would contract lung cancer; (iii) all exposed the deceased to the same agency that was implicated in causation (asbestos fibres); but (iv) medical science is unable to determine to which (if any) of the defendants there should be attributed the exposure which actually caused the cell changes which initiated the genetic changes culminating in the cancer.'

10. Het privaatrecht van de toekomst

Op 15 mei 2014 sprak Jan Smits (Maastricht) bij gelegenheid van de aanvaarding van een TPR-leerstoel aan de Universiteit Gent een rede uit over het privaatrecht van de toekomst. Over het *recht* van de toekomst is al veel geschreven, aldus Smits, maar voor de rol van het privaatrecht gaat dat niet op. Overigens wil Smits geen overzicht van *alle* ontwikkelingen geven: hij beperkt zich tot de gevolgen van internationalisering en daarbij weer tot de rol van wetgever, rechter, doctrine en private actoren, alsmede tot de veranderende plaats van het privaatrecht in de samenleving. De rol van de nationale wetgever ziet Smits verminderen, ten gunste van Europa en de wereld (Weens koopverdrag). De rechter daarentegen zal steeds meer (moeten) doen. Onderzoekers zullen volgens Smits nieuwe wegen moeten bewandelen, willen zij blijven bijdragen aan kenbaarheid en eenheid van het recht. Private actoren vormen al lang een ondergewaardeerde rechtsbron. Ten slotte ziet Smits de ontwikkeling dat partijen *ex ant* proberen te voorkomen dat zij van het recht gebruik moeten maken. Hij illustreert dit aan de hand van commerciële contracten en consumentenovereenkomsten.

Dit is niet de eerste keer dat het recht van de toekomst in TPR de aandacht krijgt. Op 13 en 14 maart 2014 vierde het tijdschrift zijn vijftigjarig bestaan met een conferentie over 'De toekomst van het privaatrecht in een pluriforme rechtsorde' en nog eerder schreef een van de leden van de TPR-redactieraad een redactioneel over ditzelfde thema. Evenmin zal dit de laatste TPR-publikatie over dit thema zijn.

(Ewoud Hondius, De toekomst van het (privaat)rechtswetenschappelijk onderzoek, *Tijdschrift voor Privaatrecht* 2011, p. 671-677; J. Smits, Het privaatrecht van de toekomst, *TPR* 2015, p. 517-547.)

11. Nederlands recht in den vreemde

Het is alweer enige tijd geleden dat in deze kroniek verslag werd uitgebracht van publicaties in het Engels over Nederlands recht. Twee boeken wil ik onder uw aandacht brengen: een algemene inleiding tot het Nederlandse recht en een inleiding tot het Nederlandse ontslagrecht. Bij die eerste uitgave ben ik als redacteur en auteur betrokken. Ten slotte zijn er ook in de Nederlandse taal publicaties van niet-Nederlanders over ons recht.

(a) *Introduction to Dutch law*

Op 22 april jl. werd in het Utrechtse Academiegebouw het eerste exemplaar van de vijfde editie van de *Introduction to Dutch law for foreign jurists* aangeboden aan mr. Geert Corstens, oud-president van de Hoge Raad. De eerste editie van deze bundel werd in 1979 uitgegeven onder hoofdredactie van wijlen Dick Fokkema, hoogleraar rechtsvergelijking te Leiden. In grote lijnen is de bundel qua indeling al die bijna veertig jaar dezelfde gebleven; na enige algemene hoofdstukken volgen achtereenvolgens het privaatrecht, het publiekrecht, het sociaal-economisch recht en de rechtsfilosofie. De inhoud is uiteraard aangepast aan nieuwe rechtsontwikkelingen. Enkele van de oorspronkelijke auteurs zijn nog altijd van de partij, maar verschillende van hen hebben de nieuwe editie niet meer mogen meemaken. In het bijzonder dient vermelding het verscheiden van redacteur Piet-Hein Gerver, hoogleraar notariële recht te Amsterdam.

De bundel opent met een inleiding tot de Nederlandse rechtsgeschiedenis van de hand van redacteur Jeroen Chorus. De Nederlandse rechtscultuur wordt geanalyseerd door Wibbo van Rossum (UU). René de Groot en Sjoerd Claessens (UM) geven een overzicht van de juridische opleiding en de juridische beroepen. Het onderdeel privaatrecht begint met het familierecht door Paul Vlaardingerbroek (UvT), gevolgd door rechtspersonen en handelsrecht door Bernd Huizink (VU). De zojuist gepromoveerde Ben Schuijling (RU) – zie nr. 3 hierboven – verzorgde het hoofdstuk over volmacht, waarna Jeroen Chorus het goederenrecht voor zijn rekening neemt. Steven Perrick (UvA) behandelt het erfrecht, Arthur Hartkamp (RU) het verbintenissenrecht en Anne Keirse (UU) en ik de bijzondere overeenkomsten. Henk Snijders (RUL) is verantwoordelijk voor het burgerlijk procesrecht en Ted de Boer (UvA) en Luc Strikwerda (oud-AG) voor het internationaal privaatrecht.

Het onderdeel publiekrecht begint met een hoofdstuk over staatsrecht door redacteur Wim Voermans en Maartje van der Woude (UL). Het bestuursrecht wordt behandeld door Adrienne de Moor-van Vugt (UvA) en Boudewijn de Waard (UvT). Het omgevingsrecht wordt besproken door Jan van den Broek (VNO-NCW). Het strafrecht is in handen van Jan Crijns en Maartje van der Woude (UL) en het belastingrecht van Charles Langereis (UL). Het vierde deel over sociaal-economisch recht bevat hoofdstukken over arbeidsrecht en sociale zekerheid door Toine Jacobs (UvT), mededingingsrecht door Tom Ottervanger (UL) en Tjarda van der Vijver (advocaat Amsterdam), alsmede financieel recht door Matthias Haentjens (UL). De bundel wordt afgerond met een hoofdstuk over rechtsfilosofie door Arend Soeteman (VU) en een trefwoordenregister.

(Jeroen Chorus, Ewoud Hondius, Wim Voermans (red.), *Introduction to Dutch law*, vijfde druk, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2016, 610 p.)

(b) Nieuw ontslagrecht

Bij de Wet werk en zekerheid (2015) is het Nederlandse ontslagrecht ingrijpend gewijzigd. Dat is niet alleen voor Nederlandse werknemers en werkgevers van belang, ook voor hun in ons land werkzame buitenlandse collega's geldt dit. Bij Boom verscheen van de hand van de bekende Amsterdamse advocaat Mirjam de Blécourt een Engelstalig overzicht van de nieuwe ontslagregels. Voor wie is deze gids bestemd? De flaptekst zegt daarover het volgende: 'As the laws are complicated, the booklet is written to guide the reader in a pragmatic and efficient way. It will be useful to those who work in Human Resources in the Netherlands and have to report in English; to non-Dutch owners and investors with companies in the Netherlands (or who wish to invest in the Netherlands in the future); to lawyers and other advisors who conduct their business in the English language; as well as employees who have been seconded to the Netherlands. It could help them understand Dutch dismissal rules before they sign an employment contract. Finally, the booklet is also of interest to students who are interested in employment and dismissal laws'.

(Mirjam de Blécourt, *Dismissal law in the Netherlands*, Den Haag: Boom 2016, 132 p.)

c) Urgenda

Het lag voor de hand. Het Urgenda-vonnis van de Haagse rechtbank heeft niet alleen in eigen land voor veel opwindend gezorgd – zie de diverse bijdragen in de onlangs in deze kroniek aangekondigde Spier-bundel. Ook elders is er veel aandacht aan besteed. Bij wege van voorbeeld noem ik het uitvoerige artikel van Anemoon Soete en Hendrik Schoukens (Gent). De belangstelling bij onze zuiderburen is niet alleen ingegeven door nieuwsgierigheid, maar ook door de mogelijkheid om in België een soortgelijke vordering tegen de overheid te entameren. Vooralsnog lijken de kansen op succes – en vooral: snel succes – in België evenwel gering.

(Anemoon Soete, Hendrik Schoukens, *Klimaatverandering in de rechtbank/De rechter als scherprechter bij een falend milieubeleid?*, *Nieuw juridisch weekblad* 2016, p. 186-203.)

12. Een nieuw (jasje voor een) tijdschrift voor ondernemingsrecht

Enkele jaren terug maakte deze kroniek regelmatig melding van nieuw verschenen juridische tijdschriften, in Nederland en daarbuiten. Die groei lijkt opgehouden. Na lange tijd valt er in ons land niettemin weer een nieuw blad, althans een nieuwe *titel* te melden: het *Maandblad voor ondernemingsrecht (MvO)*. Het blad kwam in 2015 voor het eerst uit. Voor mij ligt nr. 1 & 2 van de tweede jaargang 2016 (wijst dat dubbelnummer – omineus verschijnsel – meteen al op te weinig kopij?). Waar gaat dit tijdschrift over? Het begrip 'ondernemingsrecht' is ruim. Het antwoord kan het best worden gegeven door een opsomming van de inhoud van dit dubbelnummer. E.H. de Wit, bedrijfsjurist bij Post, neemt stelling in het debat over 'De jaarrekeningplicht van een ontbonden

rechtspersoon – een nadere duiding (gevraagd)'. Hij doet voorstellen voor een nadere invulling (p. 1-5). Jop van der Kraan, advocaat te Amsterdam, schrijft over 'De toetsing van de hardheid van een vordering in een verzetprocedure op basis van artikel 2:404 lid 5 BW' (p. 6-15). Titiaan Keijzer (EUR) en Charlotte de Kluiver (UU, UvA) behandelen de gefaalde scheiding (p. 16-22). Samantha Renssen (UM) bericht over 'Curatorenverzet in geval van een lege boedel' (p. 23-30). Cees de Groot (UL) schrijft over 'wanbeleid bij Meavita?' (p. 31-38). Kid Schwarz en Rogier Wolf (UM) reageren op een eerdere bijdrage van Stibbe-advocaat Job van Hooff over de jaarrekening (p. 39-42).

MvO komt zesmaal per jaar uit bij Boom, voor een forse abonnementsprijs, maar met tussentijdse digitale artikelen. Hoofdredacteur is Emmanuel Lokin (EUR), terwijl voorts onderzoekers van de universiteiten van Amsterdam, Leiden, Maastricht en Nijmegen alsmede leden van de advocatuur en bedrijfsjuristen van de redactie deel uitmaken. *MvO* is niet het enige tijdschrift op het gebied van het ondernemingsrecht. Wie vanwege de kosten niet meer dan één abonnement wil nemen, doet er goed aan eens door te nemen wat de verschillende periodieken bijvoorbeeld over een uitspraak als die inzake Meavita hebben bericht.

Helemaal nieuw is *MvO* niet: in feite is het de voortzetting van het tijdschrift *Vennootschap & Onderneming*, dat als sinds 1991 bestaat.

(Cees de Groot, *Wanbeleid bij Meavita?*, *MvO* 2016, p. 31-38; *Maandblad voor ondernemingsrecht* 2016/1; W.J. Oostwouder en C.J.L. Scholten, *Meavita: to care or not to care?*, *Onderneming en financiering* 2016/1; M.J.G.C. Raaijmakers, *Meavita: van 'wanbeleid rechtspersoon' naar aansprakelijkheid bestuurders/commissarissen?*, *AA* 2016, p. 191-200.)

Verwacht in de september-kroniek algemeen:

- Tien jaar nieuw verzekeringsrecht
- Aansprakelijkheidsrecht en de maatmens
- Rechtvaardigheid door Europees privaatrecht
- Prejudiciële vragen
- EU, nationaal en Europees privaatrecht
- Private macht
- Aziatisch contractenrecht
- Efficient breach uit China
- Groninger mededelingen
- Nieuw BW in Hongarijë en Tsjechië
- Samenhang als rechtswetenschappelijk begrip